

"כבוד הדדי"; והיכן כבוד שמים?

לאחרונה חובר והופץ על ידי חוגים דתיים שונים נוסח "הסכם לכבוד הדדי". מטרת ההסכם - למנוע סחבת ועיגון בתהליך הגירושין, שאם חס וחלילה יעלו הנישואין על שרטון ואחד מבני הזוג ירצה להתגרש, לא יוכל השני לעכבו למשך שנים ארוכות, וזאת על ידי קביעת סנקציה חריפה: שהצד שיעכב את מתן הגט או את קבלתו, ישלם מזונות מוגדלים. שתי בעיות עיקריות ישנן בהסכם זה בצורתו הנוכחית, שבעטיין נראה לי שאין נכון לחתום עליו: האחת - מפני שאינו גובה שום מחיר מן הצד האשם בפירוק הנישואין; והשנייה - מפני שהוא משאיר מקום, ואף פותח פתח, לפנייה לערכאות הדנות בניגוד לדין תורה.

א. האחריות המוסרית

יסוד ההסכם הוא השוויון וההדדיות כל הרוצה לפרק את הנישואין, בין האיש ובין האשה, רשאי לעשות זאת על פי כללי חלוקת הרכוש המקובלים במדינת ישראל. אולם חסרונו הגדול - שאין בו שום התייחסות לשאלה מי אשם בפירוק הנישואין. יש בכך עוול נורא. אדם נתן את כל אמונו בבן זוגו, הפקיד בידו את עתיד חייו, ופתאום בן זוגו מודיע לו שאין לו יותר רצון להמשיך לחיות עמו, והוא מעוניין לפרק את המשפחה שהקימו. אמנם נכון שעם כל הכאב שדבר, אי אפשר לחייב את מי שמאס בבן זוגו להמשיך לחיות עמו, אולם לכל הפחות אפשר לתבוע ממנו שישלם את המחיר. אם החליט פתאום להפר את בריתו - עליו לשאת בתוצאות. זו עמדת ההלכה: האשם בפירוק המשפחה צריך לשלם את המחיר הכרוך בפירוק המשפחה (שבדרך כלל היה בא לידי ביטוי בתשלום הכתובה). כל עוד עמדה מוסרית בסיסית זו אינה מעוגנת ביסוד ההסכם, ניתן ביד הרוצה להתגרש נשק רב עוצמה, ואילו לצד המתגונן - שבן זוגו החריב את חייו - אין דרך לתבוע פיצוי כספי על כך. יתכן שגם יקחו ממנו את ילדיו ולא תהיה לו שום דרך להתנגד.

טוענים, שלא תמיד יש אשם בפירוק הנישואין, ואם נבקש מבית הדין לברר מי אשם, יתארכו הדיונים ללא סוף; ועל כן מוטב שיגמרו את הנישואין במהירות בלא להתווכח בשאלה מי האשם. ואמנם, זאת הערה נכונה. לא תמיד יש אשם; ובאותם המקרים אכן ראוי שתוטל סנקציה על מעכב הגירושין. אולם פעמים רבות על פי הצדק שבא לידי ביטוי בהלכה ישנו אשם, כגון: כשאחד מסרב למלא את תפקידו הזוגי בחיי האישות, כשהבעל אינו מוכן לפרנס, או כשאחד מפר את ההסכמים הבסיסיים שעליהם השתיתו את חייהם. בלא קביעה שהאשם צריך לשאת במחיר הגירושין, הסכם זה עלול לגרום עוול.

אפשר לומר, שמאחרי הטיעון ש"אין אשם", או ש"תמיד שני הצדדים אשמים בשווה" מסתתרת תפישת עולם פוסט-מודרנית, שלפיה לכל אחד יש האמת שלו, ואין אמת אחת אובייקטיבית שתקבע מי באמת אשם. לא כאן המקום לומר שתפישת עולם זו, למרות הצדדים החיוביים שבה, מנוגדת ביסודה לתפישת העולם המוסרית שבאה לידי ביטוי בתורה.

ב. בית הדין

מוסכם להלכה, שגם כאשר הדיינים יהודים, אם כללי פסיקתם אינם לפי התורה, דינם כדין ערכאות של גויים, והתורה ציוותה (שמות כא, א): "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - לפנייהם ולא לפני ערכאות. וכפי שכתב הרמב"ם (הלי סנהדרין כו, ז):

כל הדין בדייני גויים ובערכאות שלהן, אע"פ שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבנו, שנאמר: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", 'לפניהם' ולא לפני גויים, 'לפניהם' ולא לפני הדיוטות.

וכך נפסק בשולחן ערוך (חו"מ כו, א).

כאשר כותבים חוזה ואין מעגנים בו כראוי את ההליכה לבית הדין, דומה הדבר לאדם שחולה בסרטן וסובל מהצטננות, והולך לבקש רפואה להצטננות ומתעלם מהסרטן. אמנם בהווה ההצטננות יותר מטרידה, אבל מה יהיה על העתיד? אמנם יש חושבים שעדיף להם כשהם נמצאים בפרוודור, שהוא העולם הזה, ללכת לבית המשפט, אבל כשיגיעו לטרקלין, הוא עולם האמת, מה יענו כשיאמרו להם: "הרמתם יד על תורת משה"?

לפיכך תנאי ראשון בכל הסכם חייב להיות, שאם חס וחלילה יעלו הנישואין על שרטון, אזי כל הדיונים, כולל ענייני הממון ומשמורת הילדים ייעשו אך ורק בבית הדין הרבני. סעיף זה צריך להיות חזק כל כך, עד שהתשלום בעבור ביטולו יהפוך את האפשרות לפנות לבית משפט "אזרחי" לבלתי אפשרית.

כיוון שכבר יושבים לחתום על הסכם, איך לא מעגנים את הדבר היסודי הזה? וכי לא תעלה מאליה השאלה: לכבוד עצמכם דאגתם, ולכבוד שמים לא דאגתם?! לפיכך, כל עוד אין סעיף מפורש על חובת ההתדיינות בבית דין, אין לחתום עליו¹.

ג. החברה התורנית

גם צד מוסרי יש כאן. אחד הגורמים לפירוד בין בני זוג מהחברה התורנית, הוא היחלשות של אחד הצדדים מבחינה דתית. הדרך שעליה הסכימו בעת הנישואין כבר אינה מוסכמת עליו, המטרות אינן משותפות, ובדרך כלל בצירוף לעוד כמה גורמים כבר אין רצון יותר לחיות ביחד. כשבאים להתגרש, הדבר בא לידי ביטוי בכך שאותו צד שנחלש פונה לבית המשפט האזרחי וכופה על בן זוגו להתדיין בפניו ולהיות שותף בהרמת יד בתורת משה; ובה הוא גורם לו עוול נוסף. אמנם נכון שאת הגט מסדר רק בית הדין; אבל השאלה היא היכן ייערכו הדיונים על ענייני הממון ומשמורת הילדים. שכן גם בזמנים קשים רוצה אדם להשתית את חייו על התורה, והנה לא רק את זוגיותו הפרו אלא אף כפו עליו להסדיר את חייו לפי הכללים המקובלים בערכאות.

ד. ההסתה כנגד בתי הדין

כבר שנים שמתנהלת הסתה חריפה כנגד בתי הדין. גם נשים דתיות שותפות בזה. ההסתה נובעת בבסיסה מעמדות אנטי דתיות ואנטי רבניות; אולם מצטרפים אליה גם שיקולים כספיים של

1. **הערת העורך (ע. א.):** יש לציין שבנוסח המופיע באתר של 'קולך' ישנו ניסוח כמעט מפורש המאפשר פנייה לערכאות. וכך כתוב שם: "כדי למנוע פגיעה בשלום הבית מסכימים בני הזוג, כי פעולה המקנה סמכות לגוף שיפוטית תיעשה בהסכמה בלבד. כל עוד לא ניתנה הסכמה, תישאר הסמכות לגוף בעל הסמכות המקורית". רמזים דומים מופיעים בסעיפים נוספים שם. ומכיוון שניסוח זה מיוחס לרבנים, ומשתמעת ממנו לגיטימציה לפנייה לערכאות, יש בדבר משום חילול השם.

עורכי דין, המרוויחים יותר כאשר הדיונים מתנהלים בבתי המשפט. וכיוון שמסיבות ידועות, ההסתה הזו מקבלת חשיפה תקשורתית אוהדת, מצטיירת לעיני הציבור מציאות שקרית. בנוסף, נשים רבות תולות את תסכולן הטבעי מתהליך הגירושין בדיינים ובבית הדין. כדרך אגב ראוי לציין, שההגבלות שישנן על בתי הדין מצד החוק ומצד בתי המשפט, אינן מאפשרות לבתי הדין להביא לידי ביטוי את מלוא הצדק והרחמים שבהלכה, בקניסת בעלים או נשים המאמללים את בני זוגם, בהשכנת שלום בית כשאפשר, ובזירוז תהליך הגירושין כאשר אין סיכוי לשלום בית. ישנן גם סיבות חיצוניות שבגללן בית הדין לפעמים נראה פחות מכובד מבית המשפט. לפעמים הדברים קשורים לפער דורות המתבטא בשפה ובמנטליות. בנוסף לכך, לשופט אחד קל יותר לנהל דיון רגוע ומכובד מאשר לשלושה דיינים. אולם - סיפרו לי מתדיינים - כי לאחר הכול, ניכר שהדיינים מעמיקים ומבינים יותר את האנשים העומדים לפניהם.

ה. דיינים שאינם הגונים

למרבה הצער, ישנם דיינים בודדים המגיעים לדיון באיחור, נוהגים סחבת בדיונים ומחללים שם שמים. אם על מי שהולך לבתי משפט "אזרחיים" אמרו שהוא **כאילו** מחרף ומגדף ומרים יד בתורה משה, הרי על אותם דיינים אפשר לומר, שהם מחרפים ומגדפים **ממש**, ולא רק מרימים יד בתורת משה אלא מהרסים ומחריבים את בתי הדין, מוציאים דיבה רעה על התורה, וגורמים לציבור הרחב להתרחק מאמונה, תורה ומצוות. אמרו חז"ל (סנהדרין ז, א): "כל המעמיד דין שאינו הגון - כאילו נוטע אשירה בישראל". "וכן גורם שיממון לעולם" (מדרש תנאים לדברים א, יג). וכן כתבו הרמב"ם (הלי סנהדרין ג, ח) והשו"ע (ח"מ ח, א), שהמעמיד דין שאינו הגון עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תכירו פנים במשפט". ובכל שעה נוספת שבה הוא יושב על כיסאו מתרבה חילול השם ועוברים עליו באיסור "לא תכירו פנים במשפט". מי שמכיר בערכו המקודש של בית הדין נתבע לפעול למען הסרת הדיינים שאינם הגונים. ומי יודע אם לא התרשלנו בזה. והוא רחום יכפר עוון.

ו. להטיב באמת למשפחות

אף על פי כן, רק על ידי ההליכה לבתי הדין ועמידה תקיפה על קיום העקרונות ההלכתיים על ידי הדיינים והנידונים, נוכל להתקרב לחזון תיקון העולם בצדק, בחסד וברחמים. גם אם בתי המשפט וערכי התרבות המודרניים יקסימו ביופיים ונימוסיהם לעומת בתי הדין הישנים, וגם אם המוסר הטבעי ייטה לכאורה לצדם, את הבעיה האמיתית בתי המשפט החילוניים לא יוכלו לפתור. להפך, ככל שהערכים החילוניים של בתי המשפט יהיו יותר פופולריים, כך המשפחה תלך ותתפורר. לעומת זאת, ככל שבית הדין יתחזק, כך מעמד המשפחה יתעצם. יסוד הקשר שבין איש לאשתו נעוץ בנשמה הא-להית, בשם ה' שביניהם. כשמתרחקים מהתורה ומבתי הדין הדנים על פי התורה, שם ה' השורה בין בני הזוג נעלם והשלום מופר. וגם אם הכול ייעשה בנימוס רב, האדם יישאר לבסוף גלמוד, ללא אהבה וללא אמונה.

ז. החוזה הרצוי

אכן, כדי למנוע סחבת מיותרת מצד בני זוג עקשנים, יש מקום שגדולי ישראל ישקלו אם ראוי לנסח הסכם שעניינו התחייבות לערוך את כל הדיונים אך ורק בבית הדין ועל פי כללי הצדק והמוסר שבהלכה, ומי שיעכב את הגירושין שלא בצדק, ישלם על כך (באחד האופנים שעל ידו לא יהיה הגט "גט מעושה"). וכמדומה שהרב דוד מישלוב, ב'תחומין' כא, הציע דרך טובה לכך). כך ראוי לחברה התורנית. לאנשים מהציבור הרחב שאינם מוכנים להתחייב להתדיין אך ורק בפני בתי הדין, יש מקום לשקול הסכם שונה, ובלבד שלא יפגע ביסוד המוסרי.

ח. האם נכון לזרז גירושין?

יש טוענים כנגד עצם כתיבת חוזה זה, שהוא מקל על הגירושין. שכן, במצב הרגיל כיום, תהליך הגירושין נמשך זמן רב, וממילא הדבר מרתיע אנשים הנחפזים לפרק את משפחותיהם. ואם התהליך יקוצר על ידי חוזה כזה, יש חשש שיותר אנשים ירצו להתגרש. אולם למרות זאת, נדמה שעדיף למנוע את הסחבת המתישה, הכאובה והמייסרת שבתהליך הגירושין. גם בזמן חז"ל לא שמענו שתהליך גירושין נמשך זמן ארוך כל כך. ממילא לכל גירושין כמעט יש מחיר כלכלי, והוא זה שצריך לעצור בעד הנחפזים להתגרש. ובמיוחד כאשר הצד האשם ישא במחיר העיקרי. יש חוששים שחתימה על הסכם קדם נישואין עלול להנביט בלב הזוג הצעיר זרעי חורבן עוד בטרם התחיל את חייו נישואיו. חשש זה אכן קיים כאשר בני הזוג מחליטים על הסכם זה באופן עצמאי. אולם אם ההסכם ינוסח על ידי גדולי ישראל, ויושם תחילה בישיבות, ומשם יתפשט לשאר החברה, יהפוך ההסכם לנספח לכתובה, וכבר לא יעורר בלב בני הזוג מחשבות מיותרות.

סיכום

- יש מקום לבקש מגדולי ישראל שיתקנו הסכם שיקל על בתי הדין להעמיד את הדין על תלו ולמנוע עיכובים מיותרים; ובתנאי שיעגנו בבסיסו את החובה להתדיין על הכול בפני בית דין הדין על פי התורה, ושהצד האשם ישא במחיר הגירושין.
- ה"הסכם לכבוד הדדי" - במתכונתו הנוכחית - לא ניכרת בו מגמה מוצהרת לחזק את בתי הדין ואת הקריאה בשם ה' שבחיי המשפחה, והדבר בא לידי ביטוי בכמה דברים: הסכם זה לא יצא מתחת ידיהם של גדולי הרבנים, ולא עיגן בתוכו את החובה להתדיין בבית דין, ולא העמיד את היסוד המוסרי במרכזו; ולכן לא ראוי לחתום עליו. גם אם ההסכם אולי יסייע במקרים מסויימים להקל על עיכובים בתהליך הגירושין, הוא יפגע בקדושת הנישואין על כל המשתמע מכך. במיוחד התעמולה למענו במצב הנוכחי פוגעת בקדושת הנישואין שצריכים להיות כדת משה וישראל, דהיינו: על פי ההלכה ונושאייה, שהם בתי הדין.
- אנשים פרטיים רשאים לעשות לעצמם הסכמי ממון לפני הנישואין, על פי התנאים המתאימים להם, ובתנאי שיעגנו בתוכו את היסודות ההלכתיים והמוסריים שהזכרנו, ולא יעשו זאת בפרסום והתרסה שתפגע בקדושת הנישואין כאמור.
- במקביל יש לפעול לחיזוק בתי הדין: ראשית - בהוצאת דיינים שאינם הגונים משורותיו, שנית - בהגדלת מספר הדיינים, כדי שיוכלו להתמודד עם העומס ולתת טיפול אישי טוב לכל זוג, שלישית - בחיזוק הכלים שבידי בתי הדין לקנוס ולהעניש את אלה שאינם מציינים לדין. ויהי רצון שמתוך העמדת המשפט והמשפחה על מקומם הראוי נזכה לגאולה שלמה במהרה.

